

EDUARDS ERDMANIS (1896–1958)

VĀCBALTIEŠU MŪZIKA DZĪVE UN DAIĻRADE

Mareks Bobets

Kopsavilkums

Pasauleslavenais pianists Artūrs Šnābelis rakstīja par savu tikšanos ar jauno Eduardu Erdmani Berlīnē 20. gadsimta 20. gados: *Tur bija [...] kāds jauns cilvēks no Baltijas, Eduards Erdmanis, vācu cilmes latvietis, pianists un komponists – ģeniāli apdāvināts vīrs* [Bitter, Schlösser 1972 : 259]. Tomēr pieminētais nebija vis latvietis, bet vācbalts. Pats Erdmanis savu nacionālo piederību nekad nav īpaši uzsvēris. Kaut arī viņš jau pirms Latvijas brīvvalsts dibināšanas apmeties uz dzīvi Vācijā, zīmīgi, ka vien 1924. gadā Erdmanis lūdza Hansu Pficneru aizbilst par viņa atbrīvošanu no dienesta Latvijas armijā. Savukārt Vācijas pilsonību viņš ieguva tikai, pakļaujoties ārējam spiedienam, jau būdams Ķelnes Mūzikas augstskolas profesors. Dzimto Baltiju ievērojamais mūziķis arvien labprāt apmeklēja koncertturnejās.

Eduards Erdmanis dzimis Cēsīs un pirmo profesionālo mūzikas izglītību ieguvis Rīgā, kur arī sācis komponista darbību. 1914. gadā jaunais mākslinieks pārcēlies uz Berlīni, kur mācījies klavierspēli pie Konrāda Anzorges un no 1915. līdz 1918. gadam kompozīciju pie Heinca Tisena; pēdējais rosinājis viņa interesi par Arnoldu Šēnbergu un citiem 20. gadsimta skaņražiem. Ar fenomenālu atmiņu apveltītais Erdmanis dažos gados uzkrājis bagātīgu repertuāru modernās klaviermūzikas jomā: piemēram, 1919. gada 28. martā Hermaņa Šerhena organizētajā *laikmetīgās mūzikas vakarā* viņš pirmatskaņoja Albāna Berga Sonāti op. 1. Erdmanis bija Berlīnē vienīgais pianists, kurš tik lietpratīgi pārzināja un interpretēja jaunāko klaviermūziku. Kopš 1921. gada viņš regulāri uzstājās arī koncertturnejās citās valstīs, iemantodams pasaules slavu. Šajā pašā laikā modernās mūzikas klausītāju ievēribu guva Erdmaņa kompozīcijas. Viņa Pirmās simfonijas (veltīta Albānam Bergam, 1919) pirmatskaņojumam 1920. gada 9. jūnijā bija sensacionāli panākumi, un jaunajam komponistam sirsnīgi pateicās pats Bergs.

No 1925. līdz 1935. gadam Erdmanis bija pedagogs Ķelnes Mūzikas augstskolā. Viņa spožie pianista panākumi joprojām turpinājās; tomēr pēc nacionālsociālistu nākšanas pie varas Erdmaņa darbi, tāpat kā Šēnberga u. c. laikmetīgo autoru sacerējumi, tika noliegti kā *mākslai sveši, bolševistiski, kakofoni, futuristiski* utt. Varas iestādēm nebija pa prātam arī viņa domubiedru loks: tā, piemēram, vienu no Erdmaņa draugiem, komponistu Ernstu Kršenuku, nacionālsociālisti atzina par *kultūrboļševiku, dekadentu* [Bitter, Schlösser 1972 : 83]. Lai gan Erdmanis 1937. gadā bija spiests iestāties nacionālsociālistu partijā, viņš, līdzīgi kā ievērojamais gleznotājs Emīls Nolde (1867–1956, Erdmaņa znots), tika uzskatīts par politiski neuzticamu un novērots arī koncertturneju laikā.

Grūti bija pēc kara beigām atgriezties agrāko panākumu virsotnē. Erdmanis pirmām kārtām pievērsās mūzikai, ko *tūkstošgadīgā reiha* laikā nedrīkstēja atskaņot. Četru klaviervakaru ciklā viņš iekļāva nacionālsociālisma periodā nonievāto komponistu darbus (no Fēliksa Mendelszona līdz Ervinam Šulhofam). 1946. gadā Erdmanis realizēja arī vērienīgu koncertturneju pa Vāciju, spēlējot Dariusu Mijo, Igora Stravinska u. c. komponistu opusus. Viens no viņa nozīmīgākajiem pēckara darbiem ir Ceturtā simfonija, kas pirmatskaņota 1954. gadā. Šī opusa emocionālo centru – otro daļu – Ernsts Kršeneks apzīmējis kā *skaistāko 20. gadsimtā komponēto Adagio* [Bitter, Schlösser 1972 : 68].

Jo vecāks Erdmanis kļuva, jo vairāk laika viņš atvēlēja pedagogijai. Pēckara gados ievērojamais mākslinieks bija profesors Hamburgas Mūzikas augstskolas klavieru klasē, kur izvēlējās studentus pēc stingras atlases. Viņu vidū bija virkne vēlāk slavenu pianistu un klavierspēles pedagogu: Pauls Baumgartners, brāļi Alfonss un Aloizs Kontarski u. c. Daudzi audzēkņi atceras Erdmaņa tēlaino, metaforām bagāto valodu ar viņam tik raksturīgo baltiešu akcentu un humora izjūtu. Piemēram, Franča Šūberta Sonātes (*Grande Sonata*) B dur lēno daļu (Erdmanis pats šo darbu daudz spēlējis) viņš raksturojis šādi:

Mazpilsētas koris sāk koncertu, dziļi un pilnskanīgi. Tad uznāk paveca dziedātāja, viņas balsis nav skaista, tā ir mazliet asa un bez kupluma, tomēr viņa lieliski prot veidot priekšnesumu. Vidēja līmeņa pianists bungo pavadījumu [Bitter, Schlösser 1972 : 225].

Raksta gaitā detalizēti iztirzātas Erdmaņa radošās personības izpausmes trīs galvenajās viņa darbības jomās – klavierspēlē (atskaņojuma maniere), kompozīcijā (stilistiskā ievirze) un pedagogijā (galvenās darba metodes). No visām šīm sfērām Erdmanim pašam vistuvākā bija kompozīcija, un viņš patiesi pieder pie ievērojamākajiem 20. gadsimta pirmās puses skaņražiem. Erdmanis nesekoja nevienai no valdošajām tendencēm, bet izkopa savu rakstības stilu, kas iezīmīgs ar linearitāti, melodiskumu, emocionālu dedzību un aizrautīgiem eksperimentiem gan formas, gan tonālajā plāksnē.

Literatur

Auer, Frank von. Eduard Erdmann zum 50. Todestag. *Baltische Hefte* 6 (2008), S. 15

Bitter, Christof; Schlösser, Manfred (Hrsg.). *Begegnungen mit Eduard Erdmann*: 4. Auflage. Darmstadt: Agora, 1972

Boström, Siegfried. Eduard Erdmann. *Baltische Hefte* 12 (1966), S. 150–154

Erdmann Eduard / Booklet zur CD. Bietigheim-Bissingen: Bayer Records, 1997, BR 200 044/45